

**АНАИТ ОГАНЕСОВНА
БАГДАСАРЯН**

*Кандидат искусствоведения,
доцент Ереванской государственной
консерватории им. Комитаса*
E-mail: anahitbaghdasaryan@gmail.com

«Երաժշտական Հայաստան» ամսագրի Խմբագրական խորհրդի անդամ Գոհար Կառլենի Շագոյանի
երաշխավորությամբ և ընդունվել տպագրության դեկտեմբերի 11-ին
ներկայացրել է հեղինակը նոյեմբերի 19-ին

**ПАРИЖСКИЙ ХОР “АКН” ПОЕТ АРМЯНСКУЮ
ТРАДИЦИОННУЮ ЦЕРКОВНУЮ МУЗЫКУ**

Слово “Акн” – разнофункциональное. В переводе с армянского оно означает “исток”, “источник”, в то же время – драгоценный камень, что в полной мере отражает творческий облик одноименного хора, основанного в Париже в 1985 году и действующего непрерывно, активно, плодотворно на протяжении уже более чем тридцати лет.

Хор “Акн” – это союз поющих единомышленников, молодых (“новобранцев”) и уже немолодых (старожилы хора) амбициозных энтузиастов, “и стар, и млад”, с одинаковым воодушевлением и рвением устремленных к истокам – благодатному, живительному источнику армянской церковной музыки, и стремящихся к воспроизведению этой звучащей сокровищницы драгоценных камней в первозданном виде, в русле традиций армянского церковного пения.

Армянское церковное певческое искусство, как известно, одно из древнейших в христианском мире (предположительное начало – I в н.э.), к тому же это – “правопреемник”, носитель традиций дохристианского культового пения храмов языческой Армении.

В течение времени, в результате развития церковной жизни, строительства, распространения и активной духовной деятельности разветвленной сети многочисленных монастырских комплексов – пустынь и церквей, по всей Армении и за ее пределами, постепенно сформировались различные региональные центры, своего рода школы армянского церковного пения, со своей певческой традицией, характерной манерой исполнительства, к тому же собственным “шлейфом подтрадиций” – внутрирегиональных стилистических ответвлений (подобное многообразие, богатство региональных исполнительских манер, наблюдается, как известно, и в армянском музыкальном фольклоре).

В ряду наиболее известных центров армянского церковного пения – Первопрестольного Св. Эчмиадзина, главного из них, а также Иерусалима (монастырь Святых Иаковок), конгрегации мхитаристов в Венеции

(остров Св. Лазаря) и других, значительное место занимает Константинополь – столица Византийской империи, он же в прошлом древнеримский Византий, а впоследствии османский Стамбул – блистательный, величественный Царьград, перекресток древнейших цивилизаций, “золотой мост”, соединяющий восточную и западную культуры.

Именно в этой многокрасочности, многоликости, многозвучности многоязыкового Константинополя шел процесс становления местного константинопольского церковного пения армян, со своим “лица необщим выраженьем”.

Основанное на прочном фундаменте тысячелетних традиций национального певческого искусства, привнесенных в Константинополь многочисленными мигрантами из Армении (как известно, армяне обосновались в Константинополе еще в раннем Средневековье, с 6 века н.э.), константинопольское армянское церковное пение, в то же время, вобрало в себя, “переосмыслило” и “переплавило” ряд местных певческих черт, что характерно, более того, неизбежно для любого миграционного процесса.

Не лишне по этому поводу вспомнить слова Комитаса: “Но существует ли в мире чистая, не испытывающая влияния музыка?” – вопрошает Вардапет (архимандрит), и сам же отвечает, – “насколько мы знаем, таково лишь “пение” животных, которые издают одни и те же звуки и колебания, не обладая способностью к заимствованию” (перевод К. Э. Худабашян). В связи с этим следует отметить наиболее примечательную особенность церковного пения константинопольских армян – своеобразную, как бы шатающуюся, колеблющуюся, подобно пламени свечи, манеру звукоизвлечения, уходящую корнями в глубь веков, в древнейшие слои многонациональной культуры средиземноморского бассейна. Наряду с этим, еще одной региональной “приметой” армянской церковной музыки Константинополя представляется использование ударного инструмента “цнцха” – тарелок, кимвал. Впрочем, судя по результатам археологических раскопок на территории Армении и средневековым мини-

атюрам, “цнцха” бытовали в армянской среде еще с дохристианских времен, и не исключено, что именно с культовой функцией. Возможно, в обиходе армянских церквей Константинополя “цнцха” – это уцелевший отголосок прошлого, позабытый армянами других регионов.

В то же время, “константинопольцы” сохранили наиболее глубокие, незабываемые, “вневременные” усютой армянской церковной музыки. Прежде всего, это ее интонационно–мелодическая основа, воплощенная в системе восьмигласия. Это и одноголосное воспроизведение мелодий церковных песнопений, обычно с попеременным, поочередным пением певцов, которое сопровождается вокальным “дам”ом – выдержанным звуком, педалью, непременным атрибутом не только церковной, но и армянской традиционной вокально–инструментальной и инструментальной музыки, обязательной, в частности, при игре на дудуках.

Именно этот комплекс разнообразных композиционно–исполнительских средств взят “на вооружение” парижским хором “Акн” и не случайно. Основатель и бессменный руководитель хора родом из Константинополя. Это – певец, хормейстер, педагог, инструменталист–канонист, музыковед и общественный деятель Арам Керовбян, он же – многолетний регент парижской кафедральной церкви Св. Иоанна Крестителя Армянской епархии Франции. В детские и юношеские годы пел в армянских церквях Константинополя, приобретая певческие навыки и слуховой опыт в области местного церковного пения, которые, позже переехав в Париж, усовершенствовал под руководством многоопытного бывшего константинопольского священнослужителя.

Хор “Акн” – результат многолетней хормейстерской деятельности Керовбяна, способствующей сохранению и пропаганде родной для музыканта самобытной ветви армянского церковного певческого искусства. В то же время – для него это и своеобразная творческая лаборатория по изучению на практике тембровых, акустических особенностей, способов звукоизвлечения, гласового и ладоинтонационного строев армянской церковной музыки, чем Керовбян занимается давно и плодотворно. Его научные концепции, теоретические представления о предмете из–

ложены в статьях, которые публикуются, диссертации, в то же время апробируются на практике в созданном им же “Центре обучения духовной музыке” (Париж, 1998 г.). В круг научных интересов Керовбяна–музыковеда входят также армянская средневековая хазовая (невменная) система записи музыки, армянская нотопись, изобретенная в Константинополе в начале XIX века и сыгравшая исключительно важную роль в истории церкви (после утери хазов армянская церковная музыка была вновь записана армянской нотописью) и т.д.

Возвращаясь к хормейстерскому “детищу” Керовбяна, отметим, что его “Акн” уже давно активно и успешно гастролирует, причем не только с концертами, но и с мастер–классами по армянскому церковному пению. Хор известен в различных городах Европы (и не только) – Париже, Венеции, Турине, Вюрцбурге, Оксфорде (Великобритания), Женеве, Вроцлаве, Стамбуле и т.д. В этой калейдоскопически многоцветной географической “россыпи” гастрольных поездок “Акн”–у не хватает Еревана и других городов Армении... Певческое искусство хора запечатлено на шести компактных дисках, объединенных под общим названием “Армянские духовные песнопения”. В основном, это шараканы, посвященные Великому Посту, Воскресению Христову, Св. Богородице, Св. Кресту, Святым Армянской Апостольской Святой Церкви и т.д. Диски снабжены красочно оформленными брошюрами со стихотворными текстами исполняемых песнопений, аннотациями о церковных праздниках, исполнителях на армянском, французском и английском языках.

Сегодня “Акн” не просто хор, а одно из важнейших звеньев, более того – основа, на которой выросло одноименное армянское общество в Париже, чья многогранная деятельность заключается в преданном служении армянской церковной музыке – ее исполнении, изучении, преподавании, в сборе и сохранении ее рукописных и печатных нотированных сборников, записи носителей ее традиционного пения.

Таков путь хора “Акн”, который поет армянскую традиционную церковную музыку в Париже.

(с.м. на обложке)

Քանիցիք–ըստիք. Արամ Գերովբյանի, Փարիզի «Ակն» երգչախումբը, Հայ հոգևոր երաժշտություն

Ключевые слова: Арам Керовбян, парижский хор “Акн”, армянская духовная музыка.

Keywords: Aram Qerovbjan, Parisian “Akn” choir, Armenian Liturgical music

Сведения об авторе: БАГДАСАРЯН АНАИТ ОГАНЕСОВНА (род. в 1947г., г. Ленинанкан, ныне г. Гюмри). Окончила ЕГК им. Комитаса (1973), специализация “Полифония”, дипл. раб. “Фуга в сонатно–симфонических циклах Бетховена” (класс Г. М. Чеботарян). Канд. дисс. “Имитационные структуры в произведениях Комитаса” М., 1990., (научн. рук. К. Э. Худабашян–Саркисян). Преподавала в музыкальных школах им. Кушнаряна, СМСШ им. П. Чайковского, муз. училище им. Р. Меликяна, в Армгоспединст. им. Х. Абовяна. Преподает на кафедре армянской музыкальной фольклористики ЕГК: “Армянская духовная музыка”, “Армянская нотопись”. Старший научный сотрудник ИИ НАН РА. Научно–исследовательская деятельность Б. связана с армянской традиционной (монодической) музыкой: “Попеременное пение в армянских крестьянских песнях” (/Традиции и современность, кн. 2., Ер.: НАН РА Гитутюн., 1996, С. 200–208); “О некоторых музыкально–поэтических особенностях народных песен о геноциде армян” (на арм. яз.), Ер., НАН РА Институт музеев геноцида армян, 2002; “К вопросу о многоголосной инструментальной музыке амшенских армян” (на арм. яз.), Ер.: НАН РА Издательство ИИ, 2006; “Арам Кочарян и армянская ашугская музыка”. (на арм.яз.), Ер.: НАН РА Гитутюн., 2004; “Армянская ашугская национально–патриотическая песня в Александрополе” (на арм. языке), Ер.: НАН РА Гитутюн., 2009); “Духовная песня “Утро–свет” (“Аравот лусо”) с точки зрения типологии армянской духовной музыки” (на арм. яз.), Св. Эчмиадзин., 2000; “Айтнян–Бем, Песнопения св. Патарага” (на арм.яз.), Вена–Ереван: Издательство Мхитаристов., 2012; и т.д. Перу Б. принадлежат также: Биобиблиография К. Э. Худабашян (на арм. и рус. яз.), / “Армянские выдающиеся женщины–ученье” # 1., Ер.: НАН РА Гитутюн., 1999; Армянские народные инструменты (на арм., англ., рус. яз., соавтор А. Киракосян), Ер.: Комитас, 2008; Пособие по армянской нотописи Ер.: Амроц Груп, 2010. Б. отредактированы два сборника духовных песнопений – “Избранные армянские духовные песни”, Ер.: Зангак 97., 2010, “Записанные песнопения св. Патарага”, Ер.: Амроц Груп, 2012; “Ашугские любовные сказы”, Ер.: Амроц Груп, 2014. Участвует в республиканских и международных научных конференциях, в радио и телепередачах, сотрудничала с республиканской прессой (/ /Коммунист, / /Голос Армении, / /Новое время и т.д.).

Information about the author: BAGHDASARYAN ANAHIT HOVHANNES - musician, PhD candidate of Arts, docent. She is born in 1947, in the city of Leninakan (now called the city of Gyumri). Graduated from the department of musicology of YSC. Defended her thesis on the following theme "Imitation in the compositions of Komitas". The professional activities of Baghdasaryan are carried out in two directions: pedagogical and scientific. She has taught theoretical and historical subjects of music in different educational institutions of music of Yerevan. In 1989 she lectured "Armenian music notes writing", later also "Armenian spiritual music" in YSC. She also works as a senior scientist in the National Academy of Sciences in Armenia. The scientific activities of Baghdasaryan are dedicated to the Armenian traditional national, minstrel, church music.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին. ԲԱԳԴԱՍԱՐՅԱՆ ԱՆԱՀԻՏ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ, երաժշտագետ, արվեստագիտ. թեկնածու, դոցենտ, (ծ. 1947 թ. Լենինական, այժմ՝ Գյումրի): Ավարտել է ԵՊԿ երաժշտագիտ. բաժինը 1973 թ.: Մասնագիտացել է պոլիֆոնիայի բնագավառում, Գ. Չերտոսյանի դասարանում: Թեզիս է՝ «Նմանակումային կառույցները Կոմիտասի ստեղծագործություններում», Մոսկվա, 1990 թ., գիտ. ղեկ. Կ. Խոտարյան-Սարգսյան: Դասավանդել է՝ երաժշտատեսական և պատմական առարկաներ Երևանի Ք. Թևոնյանի անվ. 7-ամյա, Պ. Չալկրվսկու անվ. ՄՄԵԳ դպրոցներում, Ռ. Մելիքյանի անվ. երաժշտական ուսումնարանում, Խ. Արուսյանի անվ. ՀՊՄԻ (այժմ՝ ՀՊՄՀ), ԵՊԿ Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության ամբիոնում: «Հայ հոգևոր երաժշտություն» և «Հայկական նոտագրություն» դասընթացները: Նաև ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ պալագ գիտաշխատող է: Նրա գիտահետազոտական գործունեությունը կապված է հայ ավանդական (մոնոդիկ) երգարվեստի հետ և հեղինակ է տարբեր բնույթի հոդվածների հայ ժողովրդական, աշուղական, եկեղեցական երաժշտության մասին, օրինակ՝ «Փոխմեթոդ երգեցողությունը հայ գեղջուկ երգերում» /Մոսկվա u современиость, книга 2, Եր., ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն, 1996, էջ 200-208/, «Հայոց ցեղասպանության մասին ժողովրդական երգերը՝ երաժշտարանաստեղծական հատկանիշների տեսանկյունից» //«Հայոց ցեղասպանության պատմության և պատմագրության հարցեր», N 6, Եր., ՀՀ ԳԱԱ Հայոց Ցեղասպանության թանգարան ինստիտուտ, 2002 թ., էջ 94-104, «Համընհասկանալի նվագարանային բազմաձայն երաժշտության առընչությունը», /Հայ արվեստի հարցեր, 1, Եր., ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ հրատ., 2006 թ., էջ 65-84, «Արամ Թեղարյանը և հայ աշուղական երաժշտությունը» /Արամ Թեղարյան. ճնշման և նվիրված գիտաժողովի նյութեր, Եր., ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն, 2004, էջ 39-49, «Հայ աշուղական հայրենասիրական երգն Ալեքսանդրապոլում» //«Հայ արվեստի հարցեր, 2, Եր., ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն, 2009 թ., էջ 35-48, «Առաջուկու սոյ» հոգևոր երգը հայ ավանդական հոգևոր երաժշտության տիպաբանության տեսանկյունից» //«Էջմիածին» 2, 2000, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, էջ 34-47, «Այտրեան - Բեռն. «Երգեցողությունը Սրբոյ Պատարագի» //«Հանդես ամսօրեայ», Վիեննա-Երևան, Մխրթարյան հրատ., 2012 թ., էջ 335 - 344 և այլն: Բ. գրչին են պատկանում նաև Կ. Խոտարյանի կենսամատենագիտությունը, //«Հայ նշանավոր կին գիտնականներ», N1, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն, 1999 թ., «Հայկական ժողովրդական նվագարաններ» գիրքը (հայ., ռուս., անգլ. լեզուներով, համահեղինակ՝ Ա. Կիրակոսյան), Եր., Կոմիտաս, 2008 թ.): «Հայկական նոտագրության ձևերի մասին» Եր., Ամրոց Գրուպ, 2010 թ.: Բ. գրադրվում է և խմբագրական աշխատանքով, մասնավորապես «Հայ հոգևոր երգերի» ծայրահայտ երկու ժողովածուները, Եր., Ջանգակ 97, 2010 թ. «Չայնազերա երգեցողությունը Սրբոյ Պատարագի» փոխադրությունը հայկական նոտագրությունից եկրոպականի Եր., Ամրոց Գրուպ, 2012 թ., «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշարի //«Աշուղական սիրավեպեր» արևի X, Եր., Ամրոց Գրուպ, 2014 թ. և այլն: Ընդհանրապես է թեկնածուական ատենախոսությունների: Հայ ավանդական և կոմպոզիտորական երաժշտության մասին զեկուցումներով մասնակցել է համընդհանուր և միջազգային գիտաժողովների, հայ երաժշտության տարբեր ոլորտներին նվիրված ռադիո և հեռուստատեսային հաղորդումների, համերգների, գրքերի գրատեսակներով հայ երաժիշտների մասին և այլ բնույթի հրատարակատեսակային հոդվածներով հանդես է եկել հանրապետական մամուլում (//Սովետական Հայաստան, //Երեկոյան Երևան, //Ավանգարդ, //Коммунист, //Հայաստանի Հանրապետություն, //Голос Армении, //Новое Время և այլ թերթերում, //Սովետական արվեստ, //Երաժշտական Հայաստան ամսագրերում և այլն):

Ամփոփում

Արվեստագիտության թեկնածու, ԵՊԿ դոցենտ Անահիտ Հովհաննեսի Բաղդասարյան. – «Փարիզի «Ակն» երգչախումբը կազարում է հայ ավանդական եկեղեցական երաժշտություն»:

«Ակն» երգչախումբն ստեղծվել է Փարիզում 1985 թ. և արդեն իսկ երեսուց տարուց ավելի է, ինչ գործում է անընդմեջ, արդյունավետ և եռանդուն կերպով: Երգչախումբը նվիրյալ համախոհների միություն է, որը ձգտում է հայ եկեղեցական երգեցողության պահպանմանը և տարածմանը: Ինչպես հայտնի է, հայ եկեղեցական երգչական արվեստը հնագույններից է քրիստոնեական աշխարհում (ձևավորվել է դեռևս Ք. ժ. Ա. դարում)՝ հանդիսանալով միաժամանակ հեթանոսական Հայաստանի տաճարային երգեցողության ավանդների ժառանգորդը և կրողը: Ժամանակի ընթացքում, շնորհիվ մեզանում եկեղեցական կյանքի զարգացմանը Հայաստանում և այլուր եկեղեցիների և վանքային համայնքների կառուցմանը և հոգևոր գործունեությանը զուգահեռ, հետզհետե ձևավորվեցին հայ եկեղեցական երգեցողության տարբեր կենտրոններ, յուրաքանչյուրն իր կատարողական ռուտին դիմագծով՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, Երուսաղեմի Սուրբ Հակոբյանց վանքը, Մխիթարյան միաբանությունը, ինչպես նաև Կոստանդնուպոլիսը: Հնամենի հռոմեական, ապա բյուզանդական և ավելի ուշ՝ օսմանյան այս քաղաքի բազմազգ, բազմադեմ, բազմալեզու մթնոլորտում է ձևավորվել պոլսական ինքնատիպ հայ եկեղեցական երգեցողությունը: Խարսխված լինելով ազգային երգչական արվեստի հազարամյա ավանդույթների վրա, որ ներմուծվել էին Կոստանդնուպոլիս Հայաստանի տարբեր վայրերից ժամանած գաղթականների միջոցով (հայերը ինքնագործվել են Կոստանդնուպոլիսում դեռևս Ք.ժ. 2. դարից)՝ պոլսահայ եկեղեցական երգեցողությունը ներառեց նաև տեղական երգեցողության որոշ հատկանիշներ: Դրանցից առավել ուշագրավ է հնչյունարտաբերման «նմի յույի պես» երբեք յուրահատուկ ձևը, որն սկիզբ է առել միջերկրական ավազանի բազմազգ երաժշտական մշակույթի հնագույն շերտերից: Պոլսահայ եկեղեցական ծիսակարգին հատուկ է և ճնշողների կիրառումը երգեցողության ընթացքում, որ հարում է հայ հեթանոսական տաճարների պաշտամունքային առօրյային: Միաժամանակ պոլսեցիները պահպանել են հայ եկեղեցական երաժշտության մեղեդիական-եկեղեցային հիմքը հանդիսացող Ռոք ձայն համակարգը, միաձայն երգեցողությունը, սովորաբար փոխմեթոդ, փոկալ ձայնառությունը (դամը): Անս կերտվածքային-կատարողական այս սկզբունքներով է առաջնորդվում Փարիզի «Ակն» երգչախումբը, և ոչ պատահականորեն: Երգչախմբի հիմնադիրն և ղեկավարը ծնունդով պոլսեցի է՝ երգիչ, խմբավար, մանկավարժ, քանոնահար, երաժշտագետ և հասարակական գործիչ Արամ Քերովյանը, որը նաև Ֆրանսիայի Հայոց թեմի Փարիզի առաջնորդանիստ Սուրբ Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցու երկարամյա դպրապետն է: «Ակն» երգչախումբը համերգներով հանդես է գալիս եվրոպական և այլ երկրներում: Թողարկել է վեց խառասայիկ (սկավառակ) հայ եկեղեցական երաժշտության՝ մեծ մասամբ շարականների կատարումներով՝ նվիրված Մեծ Պահքին, Ս. Զատիկին, Ս. Կույս Մարիամ Աստվածածինին, Ս. Խաչին և այլն:

Summary

PhD candidate, Docent of YSC Anahit H. Baghdasaryan - "Akn" choir of Paris is performing traditional Armenian church music".

"Akn" Choir was founded in Paris in 1985 and has been active for over thirty years in a continuous, effective and energetic way. The choir is a union of dedicated followers who strive for the preservation and dissemination of Armenian church songs. As it is known, Armenian church art is one of the oldest in the Christian world (formed in the first century A), being the heir and bearer of the pagan Armenia temple singing. During the time due to the development of church life in us, the construction of churches and monasteries and spiritual activities in Armenia gradually formed different centers of Armenian ecclesiastical singing where each of them has its own unique performance such as Mother See of Holy Etchmiadzin, St. Hakobants Monastery in Jerusalem, Mekhitarist Congregation, as well as Constantinople. Ancient Armenian church chanting was formed in the multiethnic, multilingual atmosphere of the ancient Roman, Byzantine and later Ottoman. Being anxious over the millennial traditions of national singing art, which was imported to Constantinople through refugees from different parts of Armenia (Armenians settled in Constantinople in the 2nd century BC), the Armenian-Constantinople-Armenian singing also included some local singing. One of the most striking examples of this is the peculiar shape of a wave-candle that originated from the ancient layers of the multinational music culture of the Mediterranean basin. The Constantinople-Armenian church ritual is unique and the use of cymbals during the singing, adheres to the daily life of the Armenian pagan temples. At the same time, the Constantinople people preserved eight sound systems of the ecclesiastic base of the Armenian church music, unanimous singing, usually replaced, vocal sound voice. Here are the principles of constructive-performance of the choir "Akn". The choirmaster and the head of the choir is from Constantinople. He is a singer, conductor, pedagogue, musician, musicologist and public figure Aram Qerovbian, who is also a curator of St. John the Baptist Church of the Armenian Apostolic Church in Paris. The "Akn" chorus performs with concerts in Europe and other countries. Released six CD's of Armenian church music, mostly by the psalms, dedicated to the Great Lent, Easter, St. Virgin Mary, St. Cross etc.